

SUMMARY**Yuriy Stetsyk****The parish church in the village of Орака (1780–1816 rr.)**

On the basis of random acts visit descriptions for 1780 and 1816 was reconstructed in common architectural development, the principles of financial support and direction of parish churches.

Key words: visit description, blessed altar cloth, sanctuary, iconostasis, pastor, the parish.

mgr Barbara Maria Gawęcka,

studentka IV r. Studium Doktoranckiego

z zakresu nauk o sztuce na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu

**KONSERWACJA KATEDRY PRZEMYSKIEJ NA
PRZEŁOMIE XIX i XX w.**

Барбара Марія Гавенцка,

магістр, студентка 4 курсу

Ф-ту мистецтвознавства

Університету Миколи Коперника в Торуні

**РЕСТАВРАЦІЯ ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО
КАФЕДРАЛЬНОГО СОБОРУ В ХІХ–ХХ ст.**

У 1883–1903 роках було проведено реставрацію Перемишльського кафедрального собору відповідно до проекту Томаша Прилінського. Реставрація є зразком стилістичного дуалізму. В презбітерії відновлено готичні елементи, натомість неф залишено бароковий. Під час реставраційних робіт було виконано новий поліхромний живопис і змінено обладнання собору. Проекти вітражів виконував Ян Матейко.

Ключові слова:

Celem artykułu jest przybliżenie tematyki dotyczącej konserwacji katedry przemyskiej, która miała miejsce na przełomie XIX i XX w. Na ten temat nie zachowało się niestety wiele tekstów archiwalnych, znaleźć natomiast można sprawozdania z prac spisane na łamach gazet z tego okresu, takich jak: "Echo Przemyskie", czy też pismo diecezjalne – "Kroniki Diecezji Przemyskiej". Najpełniejszy opis działań restauratorskich podaje w swojej publikacji ks. Teofil Łękawski. Informacje na powyższy temat znaleźć można także w przewodnikach

po katedrze, publikacjach dotyczących samego miasta oraz w biogramach poszczególnych osób, które uczestniczyły w restauracji świątyni: Tomasza Prylińskiego czy Jana Matejki. Pokróćce opis prac przy katedrze zamieszcza także w swojej publikacji Jerzy Frycz, zajmując się restauracją i konserwacją zabytków architektury w Polsce w latach 1795–1918.

Fala restauracji zabytków, która przepłynęła przez Europę Zachodnią, osiągając punkt kulminacyjny w połowie i trzeciej ćwierci XIX w., w Polsce pojawiła się nieco później. Pod koniec XIX w. oprócz świątyni przemysłowej restaurowano także katedrę sandomierską, kielecką, tarnowską, krakowską, wrocławską. Symbolicznego znaczenia nabierała restauracja zamku na Wawelu. W samym tylko Krakowie prowadzono prace w kościele Mariackim, Na Skalce, Świętego Krzyża, Bożego Ciała, świętych Piotra i Pawła, kościele franciszkanów, przy kruzgankach dominikańskich. Restaurowano także budynki świeckie jak zamki (w Olyce, Olesku, Baranowie) czy ich ruiny (Odrzykoń, Nowogródek, Troki, Czernsk, Iłża). Istniała i rozwijała się krytyka konserwatorska. Mimo iż w latach 90. XIX w. wykonuje się jeszcze restauracje w duchu “jedności stylowej” i tak zwane “stylowe uzupełnienia”, jak: restauracja katedr we Wrocławku i Płocku, to jak pisze Jerzy Frycz, już na gruncie ewolucjonistycznego traktowania dziejów zmieniło się pojęcie historyczności i (...) od 1880 r., a nawet od czasu restauracji Sukiennic, rysował się program zachowywania nawarstwień stylowych¹.

Dzieje katedry przemyskiej łączą się ściśle z historią chrześcijaństwa na tym terenie. Za pierwotną katedrę, erygowanej przypuszczalnie w latach 1345–1349 diecezji przemyskiej, uznawany jest tradycyjnie kościół św. Piotra a następnie od 1403 r. kościół pod wezwaniem św. Mikołaja². W 1412 r. król Władysław Jagiełło miał przekazać na katedrę prawosławny kościół na wzgórzu zamkowym³. Budowę obecnej katedry w stylu gotyckim rozpoczął biskup Mikołaj Błażejowski w 1460 r. Na miejsce nowej świątyni wybrano podgrodzie, gdzie funkcjonowała rotunda św. Mikołaja⁴. Przy budowie katedry miał być wykorzystany materiał zarówno ze starej rotundy jak i świątyni zamkowej, która pełniła funkcje katedry jeszcze do 1468 r.⁵. Jak czytamy w Katalogu zabytków sztuki w Polsce, do 1474 r. ukończono budowę prezbiterium i zakrystii, które wykonane zostały głównie z kamienia pochodzącego rzekomo z rozbiórki. Do 1490 r. zakończono budowę halowego, ceglanego korpusu, o nawach bocznych wyższych od obecnych⁶. W 1495 r., za rządów biskupa Mikołaja Krajewskiego, wybuchł pożar w świątyni. Spłonął dach, popękały filary i mury zewnętrzne budowli. Trzy lata później najazd hospodara mołdawskiego Stefana III Wielkiego zniszczył miasto⁷. Kapituła postanowiła odbudować kościół. W 1507 r. zdecydowano wymurować filary od nowa, a w trzy lata później podpisano kontrakt z Jakubem z Miechowa na dokończenie sklepień w nawach i w prezbiterium⁸. Kościół pokryto dachówką. Odbudowa ciągnęła się do początku lat 70. XVI w. Z powodu częstych napadów ze strony Tatarów, świątynia narażona była na rabunek i zniszczenia. W XVI w. ufortyfikowano ją, otaczając murem ze strzelnicami⁹. W 1578 r. Jan Tomasz Drohojowski, starosta przemyski, wybudował od północnej strony kaplicę poświęconą św. Tomaszowi¹⁰ (za biskupa Jana Szembeka przemianowaną na kaplicę Przenajświętszego Sakramentu¹¹). Upiększono również katedrę wewnątrz. Poważne zmiany w wyglądzie i wystroju świątyni wprowadził na początku XVIII w. biskup Aleksander Fredro. Jak podaje ks. Łękawski: *usunął szczytowe zazębienie, odłączające*

*prezbýtetyum od nawy, fasadzie głównej dał prostolinijne, trójkątne zakończenie, – przed portalem kościoła wystawił portyk, zakończony u szczytu galeryą, dach kościoła pokrył blachą miedzianą, zamiast dwóch sygnaturek, które się dawniej znajdowały na kościele (...) wybudował jedną wyższą i wspanialszą; z dawnej struktury zachował szkarpy gotyckie, otaczające wokół mury kościelne*¹². Wewnątrz świątyni wąskie, ostrołukowe, gotyckie okna rozszerzono i skrócono, zamykając je półokrągłym łukiem. Chór muzyczny, który znajdował się w prezbiterium obok zakrystii przeniesiono na koniec nawy głównej. Od południa dobudowano kaplicę Ukrzyżowanego Pana Jezusa¹³. Jak zauważa Jakub Sito¹⁴, inicjatywa budowy kaplicy związana była z zainteresowaniem biskupa Fredry starym, średniowiecznym krucyfiksem, otaczanym czcią przez wiernych. Fundator chcąc przydać mu należną oprawę, zdecydował się na wybudowanie osobnej kaplicy, co zapewne od początku łączyło się z zamysłem stworzenia własnej kaplicy grobowej¹⁵. W czasie powyższej barokizacji ściany kościoła pomalowano na biało, zaś głowice kolumn, i pilastrow wyzłocono. Gotyckie ołtarze zastąpiono nowymi¹⁶. Późnobarokowe ołtarze naw i prezbiterium ufundowane zostały przez biskupa Fredrę¹⁷. Opis ołtarza głównego podaje ks. Łętowski¹⁸: *wielki ołtarz przedstawiał się wspaniale, (...) szerokością zajmował całą apsydę, wysokością sięgał pod strop kościoła; cztery olbrzymie kolumny otaczały obraz ukrzyżowanego Chrystusa, znajdujący się w ołtarzu, obok kolumn stali oparci czterej ojcowie kościoła, ponad głowicami kolumn w attyce był obraz, przedstawiający chrzest Pana Jezusa, poniżej kolumn w kasetonach, po obu stronach menzy ołtarzowej umieszczone były relikwie świętych (...)*¹⁹ Szczęśliwie zachowała się fotografia z końca XIX w. ukazująca wnętrze katedry przed rozbiórką starego wyposażenia z widokiem na ołtarz główny i dwa ołtarze przyprezbiterialne²⁰.

Ściany kościoła ozdobione były wielkimi obrazami, z których 20 przedstawiało życie Jezusa, a 12 prześladowanie pierwszych chrześcijan. Na pierwszym filarze, naprzeciw ambony, znajdował się obraz Pana Jezusa z kulą ziemską w rękę, przy tym filarze ustawiony był także tron biskupi. Na dalszych czterech filarach umieszczono obrazy czterech ewangelistów²¹. Wówczas sprowadzono także z Mediolanu gobeliny z wizerunkami apostołów. Gdy przebudowa kościoła dobiegała końca, w 1733 r. runęło sklepienie nawy głównej, w niwecz obracając dzieło życia biskupa. Jak zauważył Mieczysław Orłowicz, pod gruzami znalazły się wówczas ołtarze, freski, obrazy a także wiele starych grobowców²². Umierając biskup Fredro pozostawił znaczny fundusz na ukończenie restauracji katedry. Z polecenia kapituły zajęli się odbudową biskup sufragan Andrzej Pruski i Kanonik Zygmunt Działowski. Prace ukończono po 10 latach za biskupa Wacława Sierakowskiego. W owym czasie w katedrze znajdowało się 14 ołtarzy. W ołtarzu głównym był obraz Ukrzyżowanego Pana Jezusa, dziś umieszczony nad kaplicą Fredrów. W 1766 r. ukoronowano cudowną alabastrową figurę Matki Boskiej zwaną „Jackową”. Jeszcze w okresie przedrozbiorowym, w 1759 r. rozpoczęto budowę murowanej wieży katedralnej w miejsce drewnianej. Budowę prowadził ks. Franciszek Szaniawski. Jednakże 5 lat później ją przerwano z uwagi na brak funduszy. Później w katedrze prowadzono jedynie prace zabezpieczające²³. W 1828 r. zastąpiono drewniane przedsionki murowanymi, a w 1839 r. usunięto mur otaczający świątynię²⁴.

Jak pisze Maciej Dalecki, w latach 1867–1914 w Przemyślu nastąpił intensywny rozwój budownictwa²⁵. Prace remontowe i konserwatorskie w katedrze przemyskiej rozpoczęły się w 1883 r. pod kierunkiem biskupa Łukasza

Soleckiego. Projekt restauracji opracował Tomasz Pryliński (1847–1895)²⁶.

Pryliński był nie tylko architektem, ale także konserwatorem. Wcześniejsza przebudowa Sukiennic przyniosła mu rozgłos i uznanie. Do licznych prac jakie prowadził zaliczyć należy, m.in. restaurację kościoła Sióstr Wizytek w Krakowie, projekt elewacji domu Pod Orłem w Krynicy i prowadzone tam działania adaptacyjne, a także restaurację kościoła św. Wawrzyńca w Dynowie. Projektował także nowe budynki. Jak pisze Helena Kita, mariaż z panną Kieszkowską, córką dyrektora Towarzystwa Wzajemnych Ubezpieczeń w Krakowie, przyczynił się do tego, iż został niemal głównym projektantem budynków wzniesionych dla tej instytucji²⁷. Architekt niejednokrotnie dostarczał także drobnych projektów na wykonanie sarkofagu, epitafium, mebli kościelnych i świecickich a także biżuterii²⁸.

Jak podaje Krzysztof Kaniewski, Pryliński jako główny architekt przebudowy miał do pomocy przemysłowego inżyniera Michała Zajączkowskiego. Za prace rzeźbiarskie w kamieniu i w drewnie odpowiadał Franciszek Majerski z Przemyśla, zaś za murarkę mistrz Cais. Do prac blacharskich sprowadzono specjalistów z Krakowa i Sieniawy²⁹.

Napoczątkuzajętosięniwelacjągruntuotaczającegoswiątynięiprzeprowadzeniem drenów, w celu odprowadzenia wody ściekającej z dachów i spływającej z góry zamkowej, która wnikała w mury i gromadziła się w piwnicach kościelnych. Pryliński kazał otoczyć kościół 60 cm, ciosowym cokołem. Dach kościoła był częściowo uszkodzony, dlatego też położono na połowie budynku nowe belkowanie i pokryto go po części nową blachą miedzianą³⁰. Jak relacjonuje ks. Łękowski, po otynkowaniu murów zewnętrznych, [architekt] przywrócił szkarpom, otaczającym *prezbyterium, kształt gotycki, szkarpom zaś koło nawy, dał szczytniki ozdobne*³¹. Zakończywszy prace na zewnątrz kościoła zajęto się wnętrzem, poczynając od zakrystii i prezbiterium. Przy zakrystii dobudowano okrągłą wieżyczkę z ciosu, prowadzącą na piętro, gdzie tymczasowo usytuowano bibliotekę kapitulną³². Po odbiciu tynków w prezbiterium okazało się, że ściany były zbudowane z ciosów kamiennych. Pryliński podjął decyzję o odtworzeniu prezbiterium z ciosu, co łączyło się z nieplanowanym wcześniej odsłonięciem całkowicie lub częściowo zamurowanych okien gotyckich i opatrzeniem ich laskowaniem i maswerkami kamiennymi. Musiano zburzyć skarbiec zasłaniający okna. Dla scalenia wnętrza zdecydowano się także na wymianę barokowego ołtarza wielkiego. Podczas wykonania tych prac wyczerpano fundusze złożone na restaurację i musiano zaprzestać dalszych robót, ograniczając się do postawienia prowizorycznego ołtarza i uporządkowania posadzki³³. Witraże do okien sfinansowane zostały z ofiar darczyńców. Witraż za wielkim ołtarzem, ukazujący Chrystusa był darem Artura i Andrzeja Potockich, witraż z wizerunkiem św. Stanisława podarował Klobasa Zrencki z żoną, trzeci przedstawiający Najświętszą Pannę ofiarował ks. Jan Puzyna, czwarty – św. Kazimierza w otoczeniu Elżbiety i Długosza – Kasa Oszczędności miasta Przemyśla, piąty – św. Michała – ks. Józef Hoppe. Wszystkie, malowane według projektów Jana Matejki i Tomasza Prylińskiego, przez malarzy Tomasza Lisiewicza i Józefa Unierzyskiego, wykonała fabryka Karola Geylinga w Wiedniu³⁴. W Domu Matejki zachowały się dwa listy dotyczące przemyskich witraży, adresowane do malarza. W pierwszym ksiądz Jan Puzyna dziękuje za wykonanie szkicu przedstawiającego św. Stanisława do projektu witrażu, w drugim biskup Solecki składał podziękowania

za wykonanie kartonów do katedry. Jak twierdzi Jacek Błoński, treść tego listu dowodzi, iż to właśnie Matejce należy przypisać główne autorstwo przemyskich witraży: *Dziela te będą najpiękniejszą ozdobą starożytniej Katedry przemyskiej. A oraz wieczną pamiątką i świadectwem nie tylko twórczości, lecz i zacności geniuszu Twego, jedynie Bogu prawowicie i Ojczyźnie służącego*³⁵.

Po krótkiej przerwie w pracach, w czasie której otynkowano tylko nawy, zakupiono za sumę 11 000 złotych neogotycki ołtarz. Wykonał go, według projektu Prylińskiego, Ferdynand Majerski, za wyjątkiem dolnej części z przedstawieniem złożenia Pana Jezusa do grobu, którą wyrzeźbił S. Langman³⁶.

Jak pisze Łękawski, *stalle i ławki w prezbiterium tudzież ambonę sprawiła kapituła, a wykonał według pomysłu Prylińskiego, rzeźbiarz F. Majerski w Przemysłu. Stare ołtarze w nawie, zastąpiono nowymi, wykonanymi w tym samym stylu barokowym*³⁷. Sporządzono także neogotycki portal, ustawiony w prezbiterium, wykonany w pracowni Majerskiego.

Regotycyzacja świątyni dotyczyła jedynie prezbiterium, nawy pozostawiono barokowe. W okresie rządów biskupa Soleckiego, podjęto między innymi prace w kaplicy Przenajświętszego Sakramentu, odrestaurowano wtedy marmurowy ołtarz, stojący dawniej przy chrzcielnicy, i przeniesiono go na miejsce obok ołtarza Matki Boskiej. Wzdłuż ścian naw bocznych założono drewniane lamperie³⁸. Po śmierci biskupa Soleckiego jego następcą został Józef Sebastian Pelczar, który z okazji swej intronizacji ofiarował na konserwację katedry 10 tysięcy koron³⁹. W „Echu Przemyskim” z 9 stycznia 1902 r., czytamy *iz roku zeszłego zaprosił ks. biskup Pelczar komisję złożoną z fachowych architektów pp. Odrzywolskiego i Gorgolewskiego, artysty p. J. Popiela i konserwatora, aby się zastanowić nad tem, w jakiby sposób ożywić martwość i zapełnić pustkę strony prawej i zharmonizować różnorodne szczegóły prezbiterium w jedną całość. Ostatecznie zgodzono się, aby w ślepych oknach wymalować imitacje witraży al fresco i za pomocą kolorów połączyć sklepienie ze ścianami*⁴⁰.

Prace powierzono Tadeuszowi Popielowi. Jak pisze Kaniewski, w pierwszym roku malarz scalił kolorystycznie całe prezbiterium i nawy, wymalował ozdobny fryz łączący kapitele i okalający świątynię⁴¹. W prezbiterium, w ślepych oknach, wykonał w technice fresku cztery wielkie obrazy, naśladujące witraże, znajdujące się naprzeciw⁴². Każde malowidło u dołu opatrzone jest herbem biskupa przemyskiego zaangażowanego w budowę i modernizację świątyni, zaś ponad herbem znajduje się przedstawienie świętego. Pierwszy obraz ukazujący Objawienie Serca Jezusa św. Marii Małgorzacie Alacoque jest z herbem W. H. Sierkowskiego, następny z wizerunkiem św. Józefa z Dzieciątkiem z herbem A. A. Fredry, kolejne malowidło ukazujące św. Walentego jest z herbem M. Krajowskiego, zaś obraz przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem adorowaną przez św. Jana z Dukli i św. Jakuba Strzemię, ma herb M. Błażewskiego⁴³.

Jak relacjonuje „Echo Przemyskie” z 12 stycznia 1902 r., w strefie maswerków ukazano cudowne obrazy Najświętszej Marii Panny znajdujące się w diecezji przemyskiej⁴⁴. W kolejnym roku, w ciągu zaledwie siedmiu miesięcy Popiel wykonał polichromię w nawach kościoła⁴⁵. Nad tęczę w nawie głównej namalował adorację Najświętszego Sakramentu przez chóry aniołów, a w lunetach pod sklepieniem osiem wielkich obrazów, przedstawiających: Zwiastowanie, Narodzenie Pana Jezusa, Zdjęcie z krzyża, Ukoronowanie Najświętszej Marii Panny, Widzenie Zachariasza,

kazanie św. Jana, św. Jan przed Herodem, ścięcie św. Jana. W nawach bocznych, nad chrzcielnicą i nad pomnikiem Fredry wykonał dwa medaliony przedstawiające św. Piotra i Pawła, otoczone barokowymi ramami, podtrzymywanymi przez anioły. W 1902 r. ustawiono w prezbiterium dębowe, rzeźbione lamperie, przerobiono tron biskupi, umieszczono 14 stacji Męki Pańskiej (obrazy zostały namalowane przez Antoniego Zębaczyńskiego, zaś ramy wykonał Ferdynand Majerski). W nawie bocznej ustawiono nowy ołtarz kamienny. Jak podaje "Echo Przemyskie" z 22 grudnia 1902 r.: *oddanie katedry łac., po skończonej wewnątrz restauracji i odmalowaniu, odbyło się we czwartek 18 b.m. (...) Komisya wyrażała się z wielkiem uznaniem dla p. prof. Tad. Popiela, który kierował częścią dekoracyjną, a sam wymalował 8 dużych obrazów, oraz dla rzeźbiarza i architekty pp. Majerskich. Odkładając ocenę szczegółową na później, powtarzamy tylko zdania wszystkich, że katedra przedstawiała się imponująco, pełna światła, jakaś większa, obszerniejsza*⁴⁶.

W 1903 r. Popiel przystąpił do malowania kaplicy Fredrów. W owym czasie wykonywano też prace rzeźbiarskie i murarskie. W 1907 r. nadbudowano trzecią kondygnację wieży katedralnej, na której ustawiono rzeźby, ukazujące: Chrystusa z krzyżem, Matkę Boską Łaskawą, św. Stanisława, św. Józefa. Jak podają archiwalia, pochodzą one z 1907 r.⁴⁷ i sygnowane są przez J. Tracza⁴⁸.

Katedra przemyska jest przykładem realizacji konserwatorskiej, w której przyjęto dualizm stylowy. Regotyżacja świątyni dotyczyła jedynie prezbiterium, nawy pozostawiono barokowe. Podobne rozwiązanie przyjęto podczas prac konserwatorskich w katedrze lwowskiej, przy której pracowali między innymi ci sami artyści co w Przemysłu, na przykład rzeźbiarz Ferdynand Majerski, czy malarz Tomasz Lisiewicz, który ze szkiców Jana Matejki skomponował karton witrażowy na temat "Świeci patronowie polscy".

- 1 J. Frycz. Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795–1918. – Warszawa, 1975. – S. 189, 191.
- 2 ks. S. Cebula, M. Gosztyła. Bazylika Archikatedralna w Przemysłu. – Przemysłu, 2001. – S. 7;
- 3 Bazylika Archikatedralna w Przemysłu: Przewodnik. – Przemysłu, 2009. – S. 3-4;
- 4 T. Łękowski. Katedra przemyska wraz z kościołem filialnym Najświętszego 5 Bazylika Archikatedralna w Przemysłu: Przewodnik. – Przemysłu, 2009. – S. 3.
- ks. S. Cebula, M. Gosztyła. Bazylika Archikatedralna w Przemysłu. – Przemysłu, 2001. – Ss. 7;
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Miasto Przemysłu. – Tom X. – Część 1. Zespoły sakralne / Pod red. J. Sito; opracowanie P. Krasny, J. Sito; red. naczelna M. Kałamajska-Saeed. – Warszawa, 2004. – S. 1. – na podstawie Katalogu, budowę nowej katedry rozpoczęto po 1465 r.;
- Przemyskiej. Pismo dyecezalne (dalej KDP). – 19006. – Rok VI. – Zeszyt 1. – S. 90–97, tu: s. 90. <http://www.katedra-przemysl.pl/index.php> (26.11.2010).
- 5 J. Zub. Przemysłu. Katedra. Przewodnik po zabytkach sztuki. – Tarnobrzeg, 2000. – Wyd. 1. – № 29.
- 6 Katalog zabytków sztuki w Polsce. Miasto Przemysłu... – S. 7.
- 7 J. Zub. Przemysłu. Katedra... – S. 7-8.

- 8 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 16.
- 9 J. Zub. Przemysł. Katedra... – S. 8.
- 10 ibidem. – S. 35.
- 11 J. Zub. Przemysł. Katedra... – S. 8, 10. ks. S. Cebula, M. Gosztyła. Bazylika Archikatedralna w Przemyślu... – S. 9.
- 12 T. Łękowski. Katedra przemyska... – Lic. cit. – S. 24;
- G. Karnas. Przemysł. Przemysł 2009, brak paginacji.
- 13 T. Łękowski. Katedra przemyska... op. cit. – S. 24.
- 14 J. Sito. Barokizacja wystroju katedry przemyskiej za rządów biskupa Aleksandra Antoniego Fredry. – Przemyśl, 1992.
- 15 J. Sito. Barokizacja wystroju katedry przemyskiej... – S. 4;
- ideowe // Biuletyn Historii Sztuki. – Warszawa, 1990. R. LII. – Nr 3-4. – S. 251–264.
- 16 T. Łękowski. Katedra przemyska... op. cit. – S. 24.
- 17 J. Sito. Barokizacja wystroju katedry przemyskiej... – S. 4.
- 18 T. Łękowski, Katedra przemyska... – S. 25-26. Opis za Łętowskim przetoczony został w książce Bazylika Archikatedralna w Przemyślu: Przewodnik. – Przemyśl, 2009. – S. 12. Także J. Sito podaje opisy ołtarzy opierając się na fotografiach z końca XIX w.: J. Sito, Barokizacja wystroju katedry przemyskiej za rządów biskupa Aleksandra Antoniego Fredry. – Przemyśl, 1992. – S. 27-28.
- 19 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 26.
- 20 Fotografia reprodukowana jest m.in. w: J. Sito, Barokizacja wystroju katedry przemyskiej za rządów biskupa Aleksandra Antoniego Fredry. – Przemyśl, 1992. – S. 5; Bazylika Archikatedralna w Przemyślu: Przewodnik. – Przemyśl, 2009. – S. 12.
- 21 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 26.
- 22 M. Orłowicz. Ilustrowany przewodnik po Przemyślu... – S. 35-36.
- 23 ks. S. Cebula, M. Gosztyła. Bazylika Archikatedralna w Przemyślu... – S. 13-14;
- Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce. Odbudowa i konserwacja. Tom 1 / Praca zbiorowa pod red. W. Zina. – Warszawa, 1986.
- 24 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 51.
- 25 M. Dalecki. Rozwój przestrzenny Przemyśla w latach 1867–1914 // Rozwój przestrzenny miast galicyjskich położonych między Dunajem a Sanem w okresie autonomii galicyjskiej. Materiały sesji, Jasło 23-24 kwietnia 1999 / Pod red. Z. Beiersdorfa i A. Laskowskiego. – Jasło, 2001. – S.141-152.
- 26 ks. S. Cebula, M. Gosztyła. Bazylika Archikatedralna w Przemyślu... – S. 14;
- Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo przemyskie, Tom 33, spis opracowała W. Wlazło, Warszawa, 1998. – S. 228;
- J. Zub. Przemysł. Katedra... – S. 19.
- 27 H. Kita, Tomasz Pryliński (1847–1895). Wrocław – Kraków, 1968 // Rocznik Krakowski. – Tom 39. – S. 119-149.
- 28 ibidem. – S. 121-122.
- 29 K. Kaniewski. Kościoły starego Przemyśla. – Przemyśl, 1987. – S. 42.
- 30 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 55.
- 31 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 56.

- 32 H. Kita. Tomasz Pryliński. – S. 140;
T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 56.
33 ibidem. – S. 56.
34 ibidem. – S. 56-57.
35 J. Jabłoński. Jan Matejko w Ziemi Przemyskiej. – Przemysł, 2002. – S. 40.
36 K. Kaniewski. Kościoły starego Przemysła... – S. 43.
37 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 57.
38 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 58-59.
39 Kronika // Echo Przemyskie. – 1901. – № 14. – S. 3.
40 Prezbiterium katedry przemyskiej ob. łac. w nowej szacie // Echo Przemyskie. – 1902. – № 3. – S. 1.
41 K. Kaniewski. Kościoły starego Przemysła... – S. 47.
42 T. Łękowski. Katedra przemyska... – S. 60.
43 Bazylika Archikatedralna w Przemysłu... – S. 14.
44 Prezbiterium katedry przemyskiej ob. łac. w nowej szacie // Echo Przemyskie. – 1902. – № 4. – S. 1.
45 K. Kaniewski. Kościoły starego Przemysła... – S. 47.
46 Oddanie katedry łac. // Echo Przemyskie. – 1902. – № 102. – S. 3.
47 Archiwum Diecezjalne w Przemysłu, “Księga dochodów i wydatków na restaurację kościoła katedralnego ob. łac. w Przemysłu”, brak sygnatury, karta 136.
48 Bazylika Archikatedralna w Przemysłu... – S. 42.

BIBLIOGRAFIA

1. Bazylika Archikatedralna w Przemysłu: Przewodnik. – Przemysł, 2009.
2. Cebula S., Gosztyła M. Bazylika Archikatedralna w Przemysłu. – Przemysł, 2001.
3. Dalecki M. Rozwój przestrzenny Przemysła w latach 1867-1914 // Rozwój przestrzenny miast galicyjskich położonych między Dunajem a Sanem w okresie autonomii galicyjskiej. Materiały sesji, Jasło 23-24 kwietnia 1999, pod red. Z. Beiersdorfa i A. Laskowskiego, Jasło 2001, s.141-152
4. Frycz J., Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795-1918, Warszawa 1975
5. Jabłoński J., Jan Matejko w Ziemi Przemyskiej, Przemysł 2002
6. Katalog zabytków sztuki w Polsce. Miasto Przemysł, Tom X, część 1, Zespoły sakralne, pod red. J. Sito, opracowanie P. Krasny, J. Sito, red. naczelna M. Kałamajska-Saeed, Warszawa 2004
7. Karnas G., Przemysł. Przemysł 2009
8. Kaniewski K., Kościoły starego Przemysła, Przemysł 1987
9. Kita H., Tomasz Pryliński (1847-1895), Wrocław –Kraków 1968, Rocznik Krakowski, Tom XXXIX, s. 119-149
10. Łękowski T., Katedra przemyska wraz z kościołem filialnym Najświętszego

- Serca P. Jezusa. Monografia, Przemysł 1906
11. Orłowicz M., Ilustrowany przewodnik po Przemysłu i okolicy. Z planem miasta, mapką okolicy i 63 ilustracjami w tekście, Lwów 1917 r. Reprint.
 12. Sito J., Mauzoleum biskupa Aleksandra A. Fredry przy katedrze w Przemysłu. Treści ideowe, Warszawa 1990, Biuletyn Historii Sztuki, R. LII, Nr 3-4, s. 251-264.
 13. Sito J., Barokizacja wystroju katedry przemyskiej za rządów biskupa Aleksandra Antoniego Fredry, Przemysł 1992.
 14. Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce. Odbudowa i konserwacja, Tom 1, praca zbiorowa pod red. W. Zina, Warszawa 1986
 15. Zub J., Przemysł. Katedra. Przewodnik po zabytkach sztuki, nr 29, wyd. I, Tarnobrzeg 2000
 16. Z dziejów kościoła katedralnego ob. łac. w Przemysłu, [w:] 1906, Kronika Diecezji Przemyskiej. Pismo dyccezjalne (dalej KDP), Rok VI, Zeszyt 1, s. 90-97, tu: s. 90.
 17. Kronika, "Echo Przemyskie", 14(1901), s. 3.
 18. Prezbiterium katedry przemyskiej ob. łac. w nowej szacie, "Echo Przemyskie", 3(1902), s. 1
 19. Prezbiterium katedry przemyskiej ob. łac. w nowej szacie, "Echo Przemyskie", 4(1902), s. 1
 20. Oddanie katedry łac., "Echo Przemyskie", 102(1902), s. 3
 21. <http://www.katedra-przemysl.pl/index.php> (26.11.2010)
 22. Archiwum Diecezjalne w Przemysłu, "Księga dochodów i wydatków na restaurację kościoła katedralnego ob. łac. w Przemysłu", brak sygnatury, karta 136.

SUMMARY

Barbara Maria Gawęcka, MA
student of the 4th year of doctoral studies
in the scope of art sciences
at Nicolaus Copernicus University

CONSERVATION CATHEDRAL IN PRZEMYŚL ON THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURY

The realization of restoration procedures of the cathedral in Przemysł was performed between 1883-1903. It was conducted according to the project done by Tomasz Pryliński. The restoration was an example of conservation in the spirit of dualism of style. Regothization of church was conducted only in the presbytery, the nave was left in the style of barock. During works a new polychromy was made and the furnishings was changed. The stained glasses was designed by Jan Matejko.

Key words: